

**ХУДОЖНЯ МОВА ПАВЛА ЗАГРЕБЕЛЬНОГО
В СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЧНІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ**
(Н. С. Голікова. Мова художньої прози Павла Загребельного: від слова до
концепту : Монографія. — Дніпро : Акцент ПП, 2018. — 432 С.)

Мова художнього тексту з часів прописаної Олександром Потебнею теорії словесності є досить привабливим об'єктом для лінгвістів. Видатний мовознавець заклав підвалини розуміння художньої мови як особливого способу мислення (конкретно-чуттєвого, образного), що виформовується в надрах художньої свідомості (колективної чи індивідуальної) з її світоглядно-естетичними настановами й цінностями, а головне — лінгвоментальним досвідом автора й читача у процесі творення/сприймання асоціативно-образної інформації. Таке розуміння художньої мови забезпечило їй дослідницько-методологічну позачасовість: кожна наукова парадигма привносить щось нове й суттєве в осмислення цього феномену.

Монографія Ніни Сергіївни Голікової «Мова художньої прози Павла Загребельного: від слова до концепту» відбиває сучасний стан вивчення й опису художньої мови, зокрема прозової, що зумовлене вибором актуальних методів лінгвістичного аналізу тексту й усвідомленням складної природи художнього слова. Складність ця — у синкретичності мисленнєвих і креативних зусиль письменника щодо творення словесного образу, у якому в межах конкретної художньої ментальності зазнають концептуалізації індивідуальні й колективні знання, уявлення, асоціації.

Проза Павла Загребельного належить до класичного фонду української літератури ХХ ст., а сам письменник — інтелектуал, енциклопедист, ерудит є непересічною мовною особистістю з потужним лінгвокреативним потенціалом. Романи «Роксолана», «Диво», «Євпраксія», «Первоміст», «Тисячолітній Миколай» та інші підтверджують масштабність мислення автора та його велику майстерність у створенні цікавої фабули та її захопливого втілення в тексті.

Від слова до концепту — такий шлях у розвитку словесного образу в художній прозі Павла Загребельного пропонує Н.С. Голікова, актуалізуючи такі його рівні: лінгвостилістичний, лінгвокультурний, лінгвокогнітивний.

Традиційним для описів художньої мови є лінгвостилістичний аспект, що представлено в монографії зосередженням на нормативних/анормативних характеристиках мовних засобів, зокрема на стилевій нестандартності, структурно-сисловою основою чого є категорія оказіональності. Виходячи з тези про нетотожність мови літературної та мови художньої, авторка розводить поняття «мовно-літературна норма» та «стильова художня норма» (с. 21), виокремлюючи, слідом за Т. Коць, у межах мовно-літературної традиції прескриптивну (кодифіковані в словниках мовні одиниці) й дескриптивну (мовленнєва, динамічна практика використання мовних засобів) норми.

Щодо художньої мови Павла Загребельного, то вочевидь, у ній переважає оказіональне образне моделювання дійсності, а виявом оригінального

мислення автора є численні новотвори як ідіостильова домінанта. Ці новотвори дослідниця розподіляє на дві групи: потенційні слова й власне okaziohальні слова (с. 22), відзначаючи при цьому, що всі вони є стилістично маркованими, але з різним ступенем наближення до узувальних мовних одиниць, різним дериваційним ресурсом, різною функцією в тексті й продуктивністю вживання (с. 23). Ілюструючи висловлені положення, дослідниця наводить приклади індивідуально-авторських іменників (як найчисельнішого класу слів в ідіолекті Загребельного), прикметників, дієслів, прислівників. Цікавим видається аналіз okaziohальних антропонімів, що як стилістичними типологізовані за такими характеристиками: семантико-дериваційні, лексико-семантичні, розмовно-стильові, мовно-експериментальні. Усі вони мають значний літературно-художній потенціал, у чому переконує авторка й подані нею контекстні ілюстрації з творів Павла Загребельного.

Вагоме місце в сучасних дослідженнях мови художніх текстів посідає явище інтертекстуальності як вияв синтезованої художньої свідомості, сформованої в широкому культурному просторі, з опорою на артефакти різних мистецьких сфер: літератури, музики, живопису, кінематографу, архітектури. Сьогодні інтертекстуальність визнана продуктивним текстотвірним і стилетвірним засобом, маркером світоглядних, аксіологічних та естетичних пріоритетів митця. У поданій монографії інтертекстуальність розглядається насамперед як лінгвокультурний знак, екстрапольований у простір авторського тексту для реалізації таких функцій: культуротвірної, культурно-історичної, смислотвірної, текстотвірної. До аналізу були залучені інтертекстими різної генетики, зокрема прецедентні цитати (Біблія, літературний контекст, твори масової культури) і прецедентні імена.

З-поміж усіх виявлених дослідницею інтертекстем у текстовій організації творів Загребельного найбільшу інтенційну, структурну й смислову функційність мають цитати біблійного й літературного походження, що загалом характерно для українського художнього тексту кінця ХХ — початку ХХІ ст. Індивідуально-стильового маркування в письменника набувають цитати з філософських трактатів, насамперед давньогрецького й латинського походження, деякі з яких подані мовою оригіналу. Такі інтертекстими відбивають культурну й аксіологічну орієнтацію самого письменника, прагнення кодувати в тексті власні інтелектуальні, духовні й естетичні цінності, наближаючи до них читача й формуючи його рецептивну свідомість.

Продуктивною для сучасних досліджень художньої мови є лінгвоконцептуальна (лінгвокогнітивна) парадигма, у межах якої науковці намагаються реконструювати концептуальну картину світу митця, виявити ключові художні концепти й описати вербальні засоби їх текстової репрезентації. Для Загребельного такими концептами є «земля», «держава», «Київська Русь», «місто», «Київ», «Дніпропетровськ». Саме ці концепти були виокремлені Н.С. Голіковою як такі, що організовують лінгвокогнітивний простір художньої прози письменника. Стратегія осмислення ключових художніх концептів підпорядкована в монографії наявним методам концептологічного аналізу й спрямована на вивчення ядерної, приядерної та периферійної

сфери того чи того концепту; структури образно-асоціативного поля концепту, особливостей втілення в ньому поняттєвого й семіотичного складника. Наприклад, семіотичними складниками концепту «земля» дослідниця визначає когнітивні коди, зокрема, біоморфний та антропоморфний, серед яких перший є найдавнішим у культурній семіотиці, оскільки саме з ним пов'язані архайчні, архетипові уявлення людини про довкілля. Посилює асоціативно-образну інформацію цього коду антропоморфний, через який автор концептуалізує сприймання землі — своєї й чужої героями творів, насичуючи емотивно-оцінне тло концепту відповідно конотованими мовними засобами. Маємо зауважити, що в запропонованій моделі концептуального аналізу є аспекти, що викликають питання й провокують полеміку, але це й зрозуміло з огляду на наявні в сучасній лінгвістиці різні стратегії вивчення й опису концептів та їх структурно-семіотичних складників, тож авторка має право обирати оптимальний для себе алгоритм.

Доповнюють текст монографії додатки, у яких уміщено фрагменти з текстів Павла Загребельного як ілюстративний матеріал до певного розділу чи підрозділу, що дозволяє унаочнити висловлені авторкою положення.

Монографія Н.С. Голікової «Мова художньої прози Павла Загребельного: від слова до концепту» варта вдумливого наукового прочитання, адже в ній сучасно й різнорівнево проаналізована й описана художня мова видатного українського прозаїка, чий вагомий внесок у національну літературно-мовну традицію переконливий і беззаперечний.

Голобородько Костянтин Юрійович — доктор філологічних наук, професор, декан українського мовно-літературного факультету ім. Г.Квітки-Оснoв'яненка, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. Україна, 61168, м. Харків, вул. Валентинівська, 2.

Tel.: +38 0679388667

E-mail: konceptikos@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-6004-4003>

Holoborodko Kostiantyn Yuriiovych — Doctor of Philology, Professor, Dean of the Ukrainian Language and Literature Faculty named after H. Kvitka-Osnovianenko, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Valentynivska Str., 2, Kharkiv, 61168, Ukraine.